

رشحات عرفان

معرفی نسخه‌های خطی از آثار حضرت باب

محمد افنان

مجموعه‌ای از آثار حضرت ربّ اعلیٰ که به شماره ۴۰ در ردیف مجموعه‌های نسخ خطی آثار مبارکه (INBA) ثبت و ضبط شده، بنا بر توضیح مندرج در ابتدای آن مجموعه‌ای است که از جهات متعددی قابل توجه است.

ابتدای آن، مقدمه‌ای به قلم جناب وحید دارابی است که با استفاده و استشهاد از یکی از آثار حضرت باب اعظم آغاز شده است و پس از آن، طئی شرحی، علت و کیفیت تنظیم مجموعه ذکر گردیده است.

بنا بر این مقدمه، حضرت باب پیش از ترک شیراز و استقرار در اصفهان (اواخر ۱۲۶۲) به جناب وحید امر فرمودند که به طهران باز گردد و وی در اوایل دؤمین ماه سنه سوّم بعد از سنه غرس (۱۲۶۰) به طهران رفت ولی به علت شهرت به ایمان به امر بدیع، مورد بی‌اعتنایی دوستان مجازی، آنها که به اصطلاح قرآن مجید اصحاب اخدود^(۱) و در بند سلاسل و قیودند، قرار گرفت و احوال و اوضاع محیط، بر احزان و آلام او افزودند و لذا برای تسکین خاطر که از محضر مولای خود دور مانده و راهی به آن آستان ندارد، به جمع‌آوری آثار و خطاب‌های مبارکه‌ای که از ابتدای هجرت حضرت باب از شیراز (ذیقعه ۱۲۶۲) از قلم مبارک نازل شده می‌پردازد و آنها را به شرح زیر مرتّب می‌نماید:

۱. تفسیر سوره العصر: تقریباً ۱۶۵۰ سطر^(۲) که به خواهش میر سید محمد سلطان‌العلماء امام جمعه اصفهان نازل شده و اگر چه نهایتاً تفسیر مطالب نازله در آن سوره را بیان فرموده‌اند، مع ذلک از ابتدا اساس بر تفسیر حروف^(۳) آن است که

جمعاً بالغ بر ۷۳ حرف است. سوره والعصر، سوره یک‌صد و سوم قرآن مجید است.

۲. رساله فی اثبات النبوة الخاصه بالعقل اللامع: ۹۷۰ سطر که به خواهش معتمدالدوله منوچهر خان نازل شده و به اثبات نبوت خاصه پیغمبر اکرم اختصاص دارد.

۳. فذلکة فی بیان الاعتقاد علی ما هو سبیل الرشاد والارشاد: ۷۵ سطر این توفیق گر چه مختصر است ولی متضمن حقایق اساسی امر مبارک و اظهار دلایل بر حقیقت ظهور مبارک است و ظاهراً خطاب به معتمدالدوله می‌باشد و در آن مراتب علم لدنی حضرتش تأکید شده و به شئون اربعه وحی الهی یعنی شأن علم و شأن مناجات و شأن خطبه و شأن آیات اشاره فرموده و ناتوانی همگان از اتیان بمثل را تصریح فرموده‌اند و در نهایت مطلب علما را به مباحثه دعوت فرموده، ابلاغ توفیق به علما را پیشنهاد فرموده‌اند.

۴. جواب سؤال حضرت الوالی: ۱۴۰ سطر در بیان معنی حدیث منقول از امیرالمؤمنین علی «علمنی اخی رسول الله علم ما کان و علمه علم ما یکون» احتمالاً مقصود از حضرت الوالی، معتمدالدوله است.

۵. جواب سؤال المیرزا سعید الاردستانی: ۲۰۰ سطر، متضمن جواب سؤال در باره مسئله (بسیط الحقیقه) (قدم و حدوث) و (الواحد لا یصدر منه الا الواحد) که همه، اشاره به مسائل فلسفی اسلامی است.

۶. جواب لسؤال المیرزا محمد علی المذهب: ۱۳۵ سطر تفسیر (یا من دل علی ذاته بذاته) و (من عرف نفسه فقد عرف ربه).

۷. رساله اخروی: ۴۰ سطر بیان معنی حدیث (ما من فعل یفعله العبد من خیر او شرّ الا والله فیہ قضائه) ووجه ارتباط آن با مراتب هفت گانه مشیّت و اراده و قدر و قضا و اذن و اجل و کتاب.
۸. رساله اخروی علی طرز اللوامع الحسینیّه: ۲۸۵ سطر متضمّن بحث در باره مسائل فلسفی و عرفانی متنوّعه با توجّه به اثر سید کاظم رشتی به نام (لوامع الحسینیّه).
۹. جواب سؤال الجناب المستطاب المیرزا حسن وقایع نگار: ۲۲۰ سطر توجیّهات فلسفی برای مسائل اسلامی.
۱۰. جواب سؤال از استفهامات قرآن: ۸۰ سطر به طور نمونه، آیه (ما تلک بیمنک یا موسی) و (الست برّکم) ذکر شده است.
۱۱. جواب لسؤال الجناب مستطاب المیرزا حسن نوری: ۳۰ سطر در بیان کیفیّت حضور جسد پیغمبر در زمان معین و مکان معین در همه مراتب غیب و شهود.
۱۲. خطبه انشأها فی بلد الصّاد (اصفهان): ۶۵ سطر در توحید.
۱۳. رساله فی تشخیص الغناء و حکمها: ۳۴۰ سطر در جواب سلطان الذّاکرین در مورد حکم جواز و حدود حرمت غنا که مقصود آواز و اصول متداول برای آنست. قسمت اعظم این اثر مبارک به فارسی است.
- جناب وحید، در مقدمه خود بر این مجموعه، خود را «العبد الرّاجی بالحقّ القیوم و الدّاعی یا دائم یا دیموم» معرفی فرموده است. از مطالب جالب در خطبه مقدمه، تصریح به طلوع شمس ازل در سنه ۱۲۶۱ است. (اشاره به حضرت نقطه اولی)

مآخذ و یادداشت‌ها:

۱. اصحاب اخدود مذکور در سوره ۸۵ قرآن مجید به نام سورة البروج است. شرح مذکور در تفاسیر اسلامی حکایت از کشتن مؤمنین به امر پادشاهی مشرک به وسیله حفره‌هایی انباشته از آتش است و مقصود از اصحاب اخدود، مجریان این شکنجه و عذاب می‌باشد. اما جناب وحید نظر به سعه اطلاعات در معارف اسلامی، آن را به مخالفان امر الهی که در سلاسل و قیودند تعبیر فرموده، یعنی آنان که جز به حدود ظاهره دینی به چیزی توجه ندارند و به آن چسبیده‌اند؛ عین کلام جناب وحید: «حضرت عند اهلها من اصحاب الاخدود فی السلاسل والاعلال والقیود اذ ما کان لهم شأن الأذکر الحدود الّتی هم علیها قعود و هم علی ما یفعلون شهود.»

لفظ اخدود، به معنی حفره‌ای است مستطیل که در زمین کنده شده است و به قبر شباهت دارد. شاید به استنباط جناب وحید، تلویحاً مقصود قبور مخالفین بوده است که در یوم قیامت از آتش انباشته شده است. البتّه این کیفیت و وضعیّت روحانی و معنوی است و در ظلّ این حقیقت که ظهور هر مظهر جدیدی قیامت دور قبلی است، قابل توجیه و بیان است.

۲. اگر چه بر اساس متن نسخه حاضر، شمارش سطور انجام شده تا میزان تقریبی حجم هر اثر معلوم باشد، اما مسلماً به علّت تنوع خطوط و اندازه آنها در نسخ مختلف، روئے مطمئن و قابل توجیهی نیست؛ فقط اندازه‌ای تقریبی را معلوم می‌دارد. هر سطر در این مجموعه از ۱۰ الی ۱۵ کلمه تشکیل شده است.

حضرت نقطه اولی در کتاب بیان فارسی، قاعده بدیعی مقرر فرموده. اندازه واحد سطر را بیت نامیده. اندازه هر بیت را سی حرف بدون اعراب و چهل حرف به همراهی اعراب مقرر فرموده‌اند. (بیان فارسی ۱/۶) البتّه استفاده از این روش، مستلزم در دست داشتن معادلات عددی دقیق است تا محاسبه صحیح ممکن باشد.

۳. مفهوم حرف در آثار حضرت نقطه، دو کیفیت مستقل است. نخست، حروف الفبا به مفهوم واحد معین که از جمع آنها کلمات و جملات ساخته می‌شود.

دوم، حرف به مفهوم و مقصود، اشاره به نفوس و ارواح که از نقطه به وجود می‌آید. مقصود از نقطه، مقام مظهر ظهور است مثل نقطه بیان و نقطه فرقان و حروف به نفوس مؤمن و غیر مؤمن یعنی به طور عموم به افراد انسانی اطلاق می‌شود و به حروف علیین و سجین تقسیم و طبقه‌بندی می‌شود.

۴. برای اطلاعات بیشتر در باره تفسیر سوره العصر و رساله نبوت خاصه و رساله غنا و توقیع به میرزا حسن وقایع نگار، مراجعه کنید به بخش آثار حضرت باب در (عهد اعلی، تألیف متصاعد الی الله، جناب ابوالقاسم افنان) و گفتار سوم در (حضرت باب، تألیف جناب دکتر نصرت الله محمد حسینی).